

УДК 94(477.63)''17/18''

СТУДЕНТСЬКИЙ ПОГЛЯД НА ЗАСНУВАННЯ МІСТА

ЛИСЕНКО Г. І., канд. іст. наук, доц.,

ЖОВТОПУП К., студент.

Кафедра українознавства, Державний вищий навчальний заклад «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури», вул. Чернишевського, 24-а, Дніпро, 49600, Україна, тел. +38 (0562) 46-94-98, e-mail: galynalysenko@i.ua, ORCID ID: [0000-0002-6216-5025](https://orcid.org/0000-0002-6216-5025)

Анотація. Постановка проблеми. Сьогодні в Україні триває процес відновлення історичної пам'яті на всіх рівнях – загальнодержавному, місцевому, особистісному. На жаль, не кожен житель нашого міста знає історію свого рідного краю, хоча відомо, що людина, котра не знає власної історії, не зможе зрозуміти сучасне і побудувати майбутнє. Цей вираз особливо актуальний для сучасної молоді, що живе в епоху змін, для розуміння котрих важливо зазирнути у минуле рідної країни і міста. **Аналіз досліджень.** Серед різноманітних досліджень, які детально розкривають ранню історію міста на Дніпрі, вагоме місце належить працям Д. Яворницького, С. Ревського, Г. Гуляєва, В. Старостіна, М. Кавуна та ін. **Мета статті** – провести порівняльний аналіз причин і наслідків реалізації проектів забудови двох Катеринославів – Кільченського і Дніпро. **Висновок.** Рання історія нашого міста свідчить про розуміння російською колонізаційною владою стратегічного значення його місця розташування, що підтверджується наявними тут ще із XVI століття українськими поселеннями – Самарь, Старий Кодак, Новий Кодак тощо. Сама ж російська концепція побудови «третьої імперської столиці» зазнала поразки, оскільки трималась лише на особистому ентузіазмі Катерини II та її фаворита Потьомкіна, а справжній розвиток міста як індустріального центру Придніпровського регіону розпочався лише наприкінці XIX століття. Наявність багатой історико-культурної спадщини на теренах сучасного міста на Дніпрі створює чудові умови для розвитку в ньому різнопланової туристичної галузі, що спрямує життя мегаполіса у нове русло.

Ключові слова: Катеринослав Кільченський; Катеринослав Дніпровський; фортеця; ретраншемент; класицизм; архітектурно-історичні пам'ятки; туристичний розвиток

СТУДЕНЧЕСКИЙ ВЗГЛЯД НА ОСНОВАНИЕ ГОРОДА

ЛЫСЕНКО Г. И., канд. ист. наук, доц.

ЖОВТОПУП К., студент.

Кафедра украиноведения, Государственное высшее учебное заведение «Приднепровская государственная академия строительства и архитектуры», ул. Чернышевского, 24-а, Днепро, 49600, Украина, тел. +38 (0562) 46-94-98, e-mail: galynalysenko@i.ua, ORCID ID: [0000-0002-6216-5025](https://orcid.org/0000-0002-6216-5025)

Аннотация. Постановка проблемы. Сегодня в Украине продолжается процесс восстановления исторической памяти на всех уровнях – общегосударственном, местном, личностном. К сожалению, не каждый житель нашего города знает историю своего родного края, хотя известно, что человек, не знающий своей истории, не сможет понять настоящее и построить будущее. Это выражение особенно актуально для современной молодежи, живущей в эпоху перемен, для понимания которых важно заглянуть в прошлое родной страны и города. **Анализ исследований.** Среди различных исследований, которые подробно раскрывают раннюю историю города на Днестре, важное место принадлежит работам Д. Яворницкого, С. Ревского, Г. Гуляева, В. Старостина, М. Кавуна и др. **Цель статьи** – провести сравнительный анализ причин и последствий реализации проектов застройки двух Екатеринославов – Кильченского и Дніпро. **Вывод.** Ранняя история нашего города свидетельствует о понимании российской колонизационной властью стратегического значения его местоположения, что подтверждается имеющимися здесь еще с XVI века украинскими поселениями – Самарь, Старый Кодак, Новый Кодак и т. п. Сама же российская концепция построения «третьей имперской столицы» потерпела поражение, поскольку держалась только на личном энтузиазме Екатерины II и ее фаворита Потемкина, а настоящее развитие города как индустриального центра Приднепровского региона началось в конце XIX века. Наличие богатого историко-культурного наследия на территории современного города на Днестре создает прекрасные условия для развития в нем разноплановой туристической отрасли, что направит жизнь мегаполиса в новое русло.

Ключевые слова: Екатеринослав Кильченский; Екатеринослав Днепровский; крепость; ретраншемент; классицизм; архитектурно-исторические памятники; туристическое развитие

STUDENT'S VIEW ON THE FOUNDING OF THE CITY

LYSENKO G. I., Cand. Sc. (Hist.), Ass. Prof.,

ZHOVTOPUP K., Student.

The department of Ukrainian studies, State Higher Educational Establishment «Prydniprov's'ka State Academy of Civil Engineering and Architecture», 24-a Chernyshevskogo st., Dnipro, 49600, Ukraine, phone: +38 (0562) 46-94-98, e-mail: galynalysenko@i.ua, ORCID ID: [0000-0002-6216-5025](https://orcid.org/0000-0002-6216-5025)

Abstract. Formulation of the problem. Today in Ukraine, we can observe the process of recovery of historical memory at all levels – national, local, personal. Unfortunately, not every resident of our city knows the history of his native land, although it is known that people who do not know their own history, cannot understand the present and build the future. This statement is particularly relevant for today's youth, living in the era of change, to understand which it is necessary to look into the past of their country and city. **Analysis of the research.** Among the various studies that reveal in detail the early history of the city on the Dnieper River, an important place belongs to works by D. Yavornytsky, S. Revsky, G. Gulyaev, V. Starostin, M. Kavun and others. **The purpose of the article** is making a comparative analysis of the causes and consequences of two construction projects of Katerynoslav on the Kilchen' and on the Dnipro. **Conclusion.** The early history of our city demonstrates that Russian colonization power understood the strategic importance of its location, as there were here from the sixteenth century Ukrainian settlements such as Samar, Old Kodak, New Kodak and more. The Russian concept of building "the third imperial capital" was defeated, as it was being held only on the personal enthusiasm of Catherine II and her favorite Potemkin, but the real development of the city as an industrial center of Dnieper region began only in the late nineteenth century. Rich historical and cultural heritage on the territory of modern city creates excellent conditions for the development of diverse tourism industry, which can direct metropolis life in a new direction.

Keywords: *Kilchensky Katerynoslav; Katerynoslav on the Dnieper; castle; retrenchment; classicism; architectural and historical monuments; tourist development*

Постановка проблеми. Сьогодні в Україні триває процес відновлення історичної пам'яті на всіх рівнях – загальнодержавному, місцевому, особистісному. На жаль, не кожен житель нашого міста знає історію свого рідного краю, хоча відомо, що людина, котра не знає власної історії, не зможе зрозуміти сучасне і побудувати майбутнє. Цей вираз особливо актуальний для сучасної молоді, що живе в епоху змін, для розуміння котрих важливо зазирнути у минуле рідної країни і міста.

Аналіз попередніх досліджень. Серед різноманітних досліджень, які детально розкривають ранню історію міста на Дніпрі, вагоме місце належить працям Д. Яворницького, С. Ревського, Г. Гуляєва, В. Старостіна, М. Кавуна та ін.

Зв'язок роботи із науковими і практичними завданнями полягає у необхідності залучення молоді до науково-дослідницької краєзнавчої роботи, результати якої дозволяють вирішувати питання наукової теми кафедри українознавства.

Мета статті – провести порівняльний аналіз причин і наслідків реалізації проектів забудови двох Катеринославів – Кільченського і Дніпровського.

Головні завдання дослідження:
1) визначити історичні передумови появи Катеринослава наприкінці XVIII століття;
2) з'ясувати особливості містобудівних концепцій Катеринослава Кільченського і Дніпровського;
3) проаналізувати роль обох міст для розвитку степової України наприкінці XVIII – на початку XIX століття.

Виклад матеріалу. XVIII століття було дуже неспокійне для України. Незважаючи на те, що в результаті Переяславської Ради 1654 року Україна повністю ввійшла до складу Московської держави, допомога московитів у захисті від турецько-татарських набігів та Війська Польського була незначною. Не було однастайності і серед української старшини, особливо після смерті Богдана Хмельницького: більшість дотримувалася Московської орієнтації, вважаючи союз із Росією надійним, але були й прихильники зближення з Польщею, Туреччиною і навіть зі Швецією.

Жодна доба в історії України не відзначалася таким інтенсивним будівництвом міст, як остання чверть XVIII сторіччя. У зв'язку із жвавою колонізацією країни після скасування Запорозької Січі, з поширенням торговельних зносин через чорноморські порти, з утворенням нових адміністративних центрів, з тими блискучими надіями, які покладав російський уряд на майбутнє значення регіону, — у зв'язку з усіма цими умовами спостерігалася надзвичайна картина будівництва міст.

Тут варто зазначити, що мало не всі сучасні міста Херсонської та Дніпропетровської областей, за невеликими винятками, були засновані в цей період. Частину міст засновували тільки як повітові центри, хоч і для них брали до уваги торговельне значення пункту, шляхи сполучення тощо; частина цих міст існує і до наших часів – Павлоград, Маріуполь, Новомосковськ, Нікополь, деякі втрапили

значення міст, Ольвіополь, Новопавловськ; деякі зовсім не були добудовані, як Слов'янське на Лисій горі та Саксагань.

Уряд не надавав великого значення зовнішньому вигляду цих міст: собор, будинок для представників уряду, повітові установи, торговельні ряди, вулиці, проведені геометрично правильно, з обов'язком для мешканців будувати свої двори, не порушуючи правильності загального плану, – ось вимоги до побудови таких міст.

Поруч із такими повітовими містами виникали міста, на які, ще перед їх заснуванням, уряд покладав великі надії і яким він призначав наперед видатну роль не тільки як місцевим центрам, а й як центрам із всесвітнім значенням. Такі були Херсон, Катеринослав та Миколаїв. На будівництво їх, переважно двох перших, витрачали щедрі кошти, цілі армії робітників вільних та невільних працювали над ними.

Феодалні відносини набирали оберти стрімкими темпами, доки в 1783 році Катерина II не видала наказ про запровадження кріпосного права на всій території України. Перед цим, у 1775 році імператриця наказала знищити Запорозьку Січ, і це після того, як низове військо Запорозьке допомогло здобути перемогу над Кримським Ханством і Туреччиною в 1774 році! За договором, підписаним у Кючук-Кайнарджі, до Росії остаточно відійшли всі південні землі, а Туреччина офіційно і назавжди відмовилася від володіння ними. Трохи пізніше був приєднаний до Росії Крим. Перед російським урядом постало завдання: зміцнити отримані колосальні області містами, заселити їх, організувати адміністративне управління.

Завойований край, що надалі отримав назву «Новоросійський», спочатку іменувався Катеринославським намісництвом у складі двох новоутворених губерній – Азовської та Новоросійської. Намісником краю був призначений улюбленець імператриці генерал-фельдмаршал Григорій Олександрович Потьомкін. Діяльний і енергійний Потьомкін з великим ентузіазмом взявся за доручену йому справу: за короткий час було закладено низку міст, що одержали згодом

велику адміністративну та господарську значимість. Було вжито заходів до заселення нового краю переселенцями: запрошували не тільки росіян з далекої півночі, яким давали особливі пільги, а й іногородців: вірмен, греків, німців. За якісь 20 років населення краю зросло в кілька разів (з 15 000 до 70 000 чол.). І над усім цим краєм, на думку Потьомкіна, повинне підноситися нове місто, замість колишнього губернського Кременчука – губернське місто Катеринослав.

Почали будувати Катеринослав на лівому березі Дніпра, на річці Кільчень, при впадінні її в р. Самара, і не тільки як губернське місто, а і як фортецю, як форпост у боротьбі з можливими ворогами. 16 квітня 1776 року. Правлячий Сенат видав наказ про складання планів і кошторисів на кам'яні будівлі губернського, воєводського, губернської канцелярії та інших будинків Катеринослава при впадінні р. Кільчень в Самару в 8 верстах від лівого берега р. Дніпро. Ця дата стала вважатися датою заснування міста.

Майданчик під будівництво Катеринослава обрав азовський губернатор В. Чертков. Тоді ж архітектор Алексеев склав проект будівництва міста. У Центральному державному архіві давніх актів Росії зберігся план проектування цього міста з додатком кошторису витрат на необхідні будівництва. Цей кошторис, розрахований на вісім років роботи, визначався сумою 137 140 руб. 32 коп., із застереженням, що будівельні роботи буде вести один гарнізонний батальйон солдатів за допомогою 200 колодників із найближчої Олександрійської в'язниці.

За проектом місто було розбите на дев'ять частин. Кожна частина мала свою площу, напевно, для церкви та ринку. Місто-фортеця було оточене лісом і водою. Розташована на пагорбі фортеця повинна була панувати над усією міською територією і являти собою велику оборонну систему площею 20 га. Так, фортеця мала складатися з 12 бастіонів товщиною 4,3 м, навколо фортеці планувався рів глибиною 3,2 м і шириною 13 м.

Будівництво почалося в 1776 році. До літа 1778-го близько 50 будівель вже були зведені, а саме: казарми, губернаторський будинок,

будинки губернського прокурора, губернська канцелярія, губернська аптека, будинок межових офіцерів, церква, острог. Усього на 17 650 руб. Крім того, були збудовані приватні будинки – священників, купців, міщан. Переїхав у нове місто і губернатор Чертков зі своїм штатом. У 1781 році вже було чотири церкви: російська, грецька, католицька, вірменська, два училища, межава, креслярська, лазарет, лазня, суд, цегельний завод, міст через р. Кільчень, поштовий двір. Проведено великі роботи зі спорудження фортеці і ретраншементів навколо міста (*ретраншемент – військове укріплення, розміщене за головною позицією, призначене для підсилення внутрішньої оборони*). Всього до цього часу налічувалося вже 200 дворів.

Жили тут росіяни, українці, поляки, греки, євреї, німці. Населення зростало і в 1784 році тільки чоловічої статі налічувалося вже 3 575 чоловік.

У 1778 році 20 червня Правлячий Сенат видав наказ про переведення Губернського Правління з Белевської фортеці в Катеринослав, який був майже збудований. Але тут сталося непередбачуване. Болота і очерети, які оточували місто, виявилися зараженими малярійним комаром. Почалося повальне захворювання населення болотною малярією. Епідемія прогресувала, і переляканий Чертков змушений був звернутися в Петербург із проханням терміново вислати лікаря. Лікар приїхав, провів детальне обстеження і дійшов висновку про повну непридатність цієї місцевості до заселення і про необхідність зовсім закрити місто. Цей висновок було направлено до столиці, звідки через нетривалий час була отримана відповідь: «Губернському місту під назвою Катеринослав бути за кращої зручності на правому боці р. Дніпро біля зруйнованої фортеці Кодак». Сталося це в 1784 році.

Місто Катеринослав (Кільченський) проіснувало всього вісім років і було переведене в повітове і перейменоване на Новомосковськ. Поступово і воно занепало, а в 1794 році його остаточно переведено вгору по Самарі в село Новоселиця, де і

розташоване теперішнього часу як місто Новомосковськ.

Нове місце побудови міста Катеринослав на цей раз було обрано особисто Потьомкіним та провідними тогочасними архітекторами Росії. Планувалося, що кращим місцем буде великий пагорб на зломі ріки (сучасний Нагірний масив). Із документів, що збереглися до наших часів, видно, з яким розмахом планувалося будівництво. За проектом Потьомкіна головна і краща частина міста була запропонована на Соборній горі. Тоді це місце було абсолютно голим, покрите травою, бур'яном та чагарником. Найближчі будівлі – глиняні хати слободи Половиця, під горою біля Дніпра, в районі нинішніх вулиць Колодязна, Ливарна, Кам'яниста, Барикадна. У той час там налічувалося близько 100 мазаних будівель. До найближчого адміністративного центру – Кременчука кінями треба було їхати принаймні кілька днів.

Рис. 1. Собор Св. Павла в Римі «поза муром»

Новий будівельний майданчик, порівняно з колишнім, що потопав в очеретах і болотах, являв собою повний контраст. Це було високе відкрите місце з прекрасним видом на панораму Дніпра і на дніпровські степи. Наявність річки як засобу зв'язку з північчю і півднем, відсутність боліт, здоровий клімат - усе це, беззаперечно, надавало перевагу столиці краю. І нарешті, сам майданчик був вельми зручний для капітального будівництва. Налаштований до грандіозних, а часом до фантастичних починань, Потьомкін задумав великий план побудови міста, присвяченого імператриці Катерині II.

Воно мало затьмарити всі міста Європи і стати центром економічного та культурного

життя півдня Росії. Катеринославу відводилася особлива роль, його передбачалося перетворити на «третю південну столицю Російської імперії».

Рис. 2. Собор Св. Петра в Римі

Рис.3. Початковий нереалізований проект Преображенського собору К. Геруа

Вдалих вибір нового майданчика під будівництво міста остаточно затвердив Потьомкін у своїх намірах. Ось що він пише Катерині II у своїх проектних міркуваннях щодо майбутнього міста: «Центр строительства на горе – Собор – внутри подражание собору Св. Павла в Риме (*Basilica di San Paolo fuori le Mura*, див. рис. 1), а снаружи подражание собору Св. Петра в Риме (*Basilica di San Pietro*, див. рис. 2), храм великолепный, посвященный Преображению Господнему, в знак того, что страна сия из стезей бесплодных преобразена в вертоград обильный и обиталище зверей – в благоприятное пристанище людей из всех

стран текущих. Вокруг собора - площадь и на ней: Судилище наподобие древних базилик, лавки полукружьем наподобие пропилей или предверия Афинского с биржей и театром посередине, палаты государские во вкусе греческих и римских зданий, архиепископия при соборной церкви, духовная школа, дом губернаторский, вице-губернаторский, дом дворянский и аптека, дом инвалидный со всеми возможными выгодами и с должным великолепием, университет с Академией музыкальной».

Треба пояснити, що досі немає точних підтверджень щодо того, який собор являв собою прототип плану К. Геруа, оскільки документів, які б засвідчили ту чи іншу точку зору, немає. Можна лише зазначити як факт, що зовні (за планом Геруа) Преображенський собор нагадував саме собор Св. Петра в Ватикані, а всередині - собор Св. Павла поза муром, і в листах Григорія Олександровича зустрічаються згадки про два собори. Потьомкін хотів створити собор на «аршинчик більший» (див. рис. 3), ніж собор Св. Петра в Римі. Архітектором Григорій Олександрович призначив члена Петербурзької Академії наук і Паризької академії мистецтв Клода Геруа.

З інших джерел видно, що місто повинно було мати 50 верст в окружності, з вулицями в 30 сажнів ширини, забудованими розкішними будинками. Розуміючи необхідність заснування промислових підприємств у місті, яке в силу віддаленості від Чорноморського узбережжя не могло бути значним центром торгівлі, Потьомкін ініціював створення фабрик. 16 серпня 1787 року в ордері до генерал-майора І. Синельникова Потьомкін наказував: «Для заведення фабрик... отвесьть на законном основании надлежащее количество земли...»

За життя генерал-губернатора встигли зробити тільки загальну підготовку до будівництва фабрик: обрали місце, визначили приблизні параметри виробництва. Катеринославські фабрики були відкриті тільки у 1794 році. На місці нинішньої лікарні ім. Мечникова намічалася будівництво університету. Проект університету, так само як і склад майбутніх його професорів, був затверджений Катериною II. До нього

увійшли: професор землеробства Ліванов, скульптор Шубін, перший скрипаль Росії І. Хандошкін, композитор Сарті та ін. Була вже придбана й університетська бібліотека за 6 000 руб., згодом поділена між Казанським університетом та Катеринославською 1-ю гімназією.

Окрилений своїми ідеями та політичними успіхами Потьомкін звертається до імператриці з пропозицією поїхати в Новороссію і Крим і особисто познайомитися з красою і багатством цієї місцевості. Катерина погодилася і після ретельно обдуманого і складеного Потьомкіним плану вирушила в дорогу, спочатку сухим шляхом до Києва, потім – по Дніпру. Подорож мала надзвичайно урочистий і одночасно політичний характер. Імператрицю супроводжувала велика свита, в яку входили, крім міністрів, відповідальних працівників двору, камергерів і фрейлін, й іноземні послы.

На Дніпрі сталася зустріч з польським королем Понятовським і австрійським імператором Йосипом II. У світі перебував також французький посол Сепор. Про чисельність делегації можна судити з того, що за планом, на поштових станціях, де належало міняти коней, їх повинно було бути не менше ніж по 500 – ситих і добірних. На 80 галерах Катерина зі свитою в 3 000 чоловік пустилася в плавання по Дніпру.

30 квітня 1787 року Катерина II разом з Йосипом II прибули в Кременчук, а 7 травня – вже в Катеринослав. Зупинилися вони в Новому Кодакі в спеціально побудованому будинку. У день Св. Миколая 9 травня о 10-й годині ранку відбулася закладка Преображенського собору. «На підвищеному березі Дніпра, серед весняної яскравої зелені і запашних квітів, розбитий був імператорський намет для поміщення в ньому похідної полкової церкви. У цій церкві архієпископ Новоросійський Амвросій зустрів государиню з хрестом і святою водою і слідом потім здійснив божественну літургію, після якої відбулася і сама закладка храму». Катерина поклала і зацементувала перший камінь майбутнього фундаменту Собору, другий камінь був замуrowаний Йосипом II, наступний – Потьомкіним, архієпископом

Катеринославським і Херсонсько-Таврійським Амвросієм і генерал-майором І. М. Синельниковим.

На цьому місія Катерини закінчилася. Собор, а одночасно і нове місто, заклали, і вона після запропонованого їй урочистого обіду (від якого відмовилася), під спів багатоголосся, церковні дзвони й оглушливі вогнепальні постріли, сухопутною дорогою вирушила в подальшу подорож по Криму.

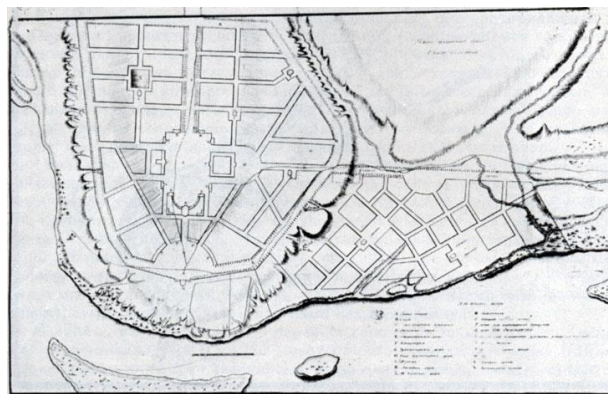

Рис. 4. План Катеринослава. 1790 р., арх. І. Старов

Що ж стосується Собору, то доля його більш ніж сумна. Закладка такої грандіозної будівлі мала, по суті, демонстративний характер. Необхідно було показати іншим державам економічну і військову міць Росії. Однак для виконання цих планів не виявилася реальної основи. Йосип II це відразу зрозумів, назвавши подорож Катерини «галюцинацією». Потьомкін же за цю «галюцинацію» у вигляді преміальних «за труди і старання» отримав від скарбниці 100 000 руб. Що стосується самої подорожі, то вона обійшлася державі в суму близько 2 млн рублів, для чого все населення країни було оподатковане в 20 коп. з душі. Але незабаром і сам Потьомкін, очевидно, зрозумів усю нереальність споруди наміченого ним собору, закладка одного фундаменту якого обійшлася скарбниці в 71 102 руб., і наказав усі подальші роботи припинити. З усього наміченого Потьомкіним було виконано тільки одне – побудовані «палати государские» – тобто Палац. Було це в 1790 році. Виконаний за проектом чудового зодчого І. Старова, він вражав своїх сучасників величчю і разом із тим скромністю зовнішнього вигляду, пишнотою і багатством внутрішнього оформлення. Після

багаторазових переробок він дійшов і до нашого часу і зараз перебуває у списку архітектурно-історичних пам'яток республіканського значення. Але самому Потьомкіну побачити Палац не вдалося. У 1791 році він помер. У 1796-му померла і Катерина. З її смертю все будівництво Катеринослава на довгий час взагалі зупинилося.

Перший план міста на тому місці, де воно зараз розташоване, затверджений у 1786 році, був складений архітектором Клодом Геруа. План цей, нав'язаний ідеями Потьомкіна про велич споруджуваного міста, вирізнявся грандіозністю масштабів і відсутністю рис, характерних для містобудівних принципів російського зодчества. Крім того, проект не був пов'язаний з рельєфом місцевості, були й інші недоліки. Виконання нового плану міста було доручене архітектору І. Старову.

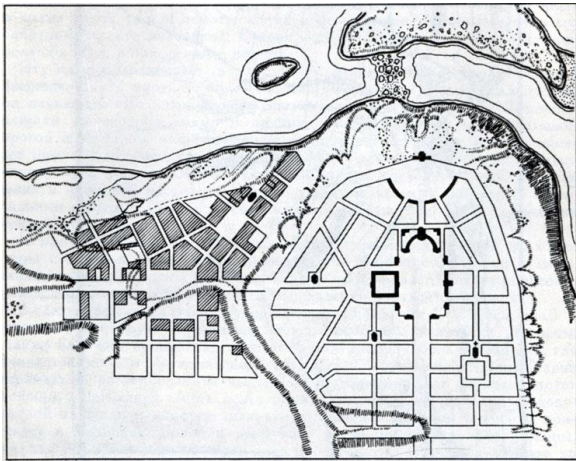

Рис. 5. План Катеринослава. 1792 р., арх. І. Старов

До нашого часу збереглися два плани, виконані цим російським зодчим: перший був затверджений Потьомкіним у 1790 році в Яссах (див. рис. 4), другий – Катериною II в 1792 році з її написом «Бути по цьому Катерина II» (див. рис. 5). Вони обидва схожі один на одного і лягли в основу всіх подальших планувальних робіт міста першої чверті XIX століття.

Новий імператор Павло I, який ненавидів свою матір і не поділяв її політичних переконань, в помсту за все ним пережите, указом від 12 грудня 1796 року ліквідував Катеринославську губернію, створивши замість неї Новоросійську із 12 повітів. Сам Катеринослав було перейменовано на Новоросійськ. І тільки в 1802 році, за царювання Олександра I, місту повернули його колишнє ім'я і статус губернського центру.

Висновок. Таким чином, рання історія нашого міста свідчить про розуміння російською колонізаційною владою стратегічного значення його місця розташування, що підтверджується наявними тут ще із XVI століття українськими поселеннями – Самарь, Старий Кодак, Новий Кодак тощо. Сама ж російська концепція побудови «третьої імперської столиці» зазнала поразки, оскільки трималась лише на особистому ентузіазмі Катерини II та її фаворита Потьомкіна, а справжній розвиток міста як індустріального центру Придніпровського регіону розпочався лише наприкінці XIX століття. Наявність багатой історико-культурної спадщини на теренах сучасного міста на Дніпрі створює чудові умови для розвитку в ньому різнопланової туристичної галузі, що спрямує життя мегаполіса у нове русло.

Практичне значення дослідження для освітнього процесу. Науково-дослідницька краєзнавча робота студентів щодо вивчення ранньої історії нашого міста дозволила практично засвоїти історію заснування і розбудови двох Катеринославів (Кільченського і Дніпровського); поглибила їх знання з історії регіону в окреслений період, що позитивним чином вплинуло на виховання у студентської молоді патріотичних почуттів і фахових компетентностей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гуляев Г. И. История Екатеринослава в почтовых карточках и фотографиях / Г. И. Гуляев, В. И. Большаков. – Днепропетровск : ПГАСА, 2009. – 269 с. : 166 ил.
2. Гуляев Г. И. Очерки истории Екатеринослава (А так ли это было?) : в 2 кн. / Г. И. Гуляев, В. И. Большаков, В. С. Мороз. – 2-е изд., испр. и доп. – Днепропетровск : ПГАСА, 2007. – Кн. 1 : (1775–1886). – 201 с. : ил.
3. Днепропетровск. Архитекторы / Н. П. Андрущенко, М. Э. Кавун, Н. А. Лопатюк, С. И. Подолинный, В. С. Старостин ; под общ. ред. Н. Н. Кондель-Перминовой. – Киев : А+С, 2006. – 296 с.

4. Андрущенко Н. П. Днепропетровск : архитектур.-истор. очерк / Н. П. Андрущенко, С. Е. Зубарев, В. А. Ленченко. – Киев : Будівельник, 1985. – 151 с.
5. Дніпропетровськ: віхи історії / упоряд. А. Г. Болебрух, С. А. Квітка. – Дніпропетровськ : Грані, 2001. – 256 с. : іл.
6. Дніпропетровщина на рубежі століть : 70 років Дніпропетровській області / голов. ред. С. Болсуновський. – Дніпропетровськ : ІМА-прес, 2002. – 294 с. : іл.
7. Історія міст і сіл Української РСР / гол. редкол.: Тронько П. Т. (голова гол. редкол.), Бажан М. П., Білогуров М. К. [та ін.]. – Київ : Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1968-1974. – Дніпропетровська область / редкол. тому: Васильєв В. О. (голова редкол.), Агєєв Ю. М., Антоненко В. Й. [та ін.]. – 1969. – 959 с.
8. Кавун М. Е. Топонімія м. Катеринослава-Дніпропетровська як дзеркало соціальних перетворень / М. Е. Кавун // Грані. – 2000. – № 3 (11). – С. 50–53.
9. Корж Н. Л. Отъ Съчи Запорожской : Устное повествование бывшего запорожца, жителя Екатеринославской губернии и уезда, селения Михайловки, Никиты Леонтьевича Коржа / Н. Л. Корж. – Репринт. издание, 1842. – Днепропетровск : [б. и.], 1991. – 59 с. – Издание является приложением к газете "Собор".
10. Лазебник В. И. В знак признательности «Екатеринославскому Ришелье» : [о губернаторе А. Фабре] / В. Лазебник, М. Кавун // Наше місто.– 2003.– 18 черв.– С. 2.
11. Моє Придніпров'я : календар пам'ятних дат Дніпропетровської області на 2009 рік / Дніпропетр. обл. універсал. наук. б-ка. – Дніпропетровськ, 2008. – 296 с.
12. Моє Придніпров'я. Календар пам'ятних дат Дніпропетровської області на 2010 рік : методико-бібліогр. вид. / упоряд. І. Голуб. – Дніпропетровськ, 2009. – 301 с.
13. Ревский С. Б. Екатеринослав Кильченский : ист.-архитектур. очерк / С. Б. Ревский. – Днепропетровск : [б. и.], 1974. – 96 с.
14. Старостін В. Столиця степового краю. Дніпропетровськ : нариси з історії міста / В. Старостін. – Дніпропетровськ : Дніпрокнига, 2004. – 279 с.
15. Степаненко В. Половиця, Катеринослав, Новоросійськ, Дніпропетровськ / В. Степаненко // Історія України. – 2003. – № 39 (343). – С. 1-4.
16. Яворницький Д. И. История города Екатеринослава / Д. И. Яворницький. – Днепропетровск : Проминь, 1989. – 197 с.

REFERENCES

1. Gulyaev G.I. and Bolshakov V.I. *Istoriya Ekaterinoslava v pochtovykh kartochkax i fotografiyax* [The history of Yekaterinoslav in postcards and photographs]. Dnepropetrovsk: PGASA, 2009, 269 p. (in Russian).
2. Gulyaev G.I., Bolshakov V.I. and Moroz V.S. *Ocherki istorii Ekaterinoslava (A tak li eto bylo?): v 2 kn.* [Essays on the history of Yekaterinoslav (And if it was?): in 2 books.]. Dnepropetrovsk: PGASA, 2007. Book 1: (1775- 1886), 201 p. (in Russian).
3. Andrushhenko N.P., Kavun M.E., Lopatyuk N.A., Podolinnyj S.I. and Starostin V.S. Dnepropetrovsk. Arxitektory [Dnepropetrovsk. Architects]. Kyiv: A+S, 2006, 296 p. (in Russian).
4. Andrushhenko N.P., Zubarev S.E. and Lenchenko V.A. *Dnepropetrovsk: arxitekturno-istoricheskij ocherk* [Dnepropetrovsk: architectural and historical essay]. Kyiv: Budivelnik, 1985, 151 p. (in Russian).
5. Bolesbrykh A.H. and Kvitka S.A., eds. *Dnipropetrovsk: vikhij istorii* [Dnepropetrovsk: stories of history]. Dnipropetrovsk: Grani, 2001, 256 p. (in Ukrainian).
6. Bolsunovskiy S., ed. *Dnipropetrovshchyna na rubezhi stolit: 70 rokiv Dnipropetrovskii oblasti* [Dnipropetrovsk region at the turn of the century: Dnipropetrovsk region is 70]. Dnipropetrovsk: IMA-pres, 2002, 294 p. (in Ukrainian).
7. Vasyliiev V.O., Ahieiev Yu.M. and Antonenko V.Y., eds. *Istoriia mist i sil Ukrainskoi RSR. Dnipropetrovska oblast* [History of towns and villages of the Ukrainian SSR. Dnipropetrovsk region]. Kyiv: Holovna redaktsiia URE AN URSR, 1969, 959 p. (in Ukrainian).
8. Kavun M.E. *Toponimiiia m. Katerynoslava-Dnipropetrovska yak dzerkalo sotsialnykh peretvoren* [Toponymy of Dnipropetrovsk-Ekaterinoslav as a mirror of social change]. *Grani*, 2000, no. 3 (11), pp. 50–53. (in Ukrainian).
9. Korzh N.L. *Ot' S'chi Zaporozhskoj: Ustnoe povestvovanie byvshego zaporozhca, zhitelya Ekaterinoslavskoj gubernii i u'zda, seleniya Mixajlovki, Nikity Leont'evicha Korzha* [From Sech Zaporozhskaya: Oral narration of the former Zaporozhian, inhabitant of Ekaterinoslav province and uезд, the village of Mixailovka, Nikita Leont'evich Korzh]. Dnepropetrovsk, 1991, 59 p. (in Russian).
10. Lazebnik V.I. and Kavun M.E. *V znak priznatel'nosti «ekaterinoslavskomu Rishel'e»* [In recognition of "Yekaterinoslav Richelieu"]. *Nashe misto* [Our city]. 2003, June 18, p. 2. (in Russian).
11. *Moie Prydniprov'ia: kalendar pamiatnykh dat Dnipropetrovskoi oblasti na 2009 rik* [My Prydniprov'ia: Calendar of anniversaries of Dnepropetrovsk region in 2009]. Dnipropetr. obl. universal. nauk. b-ka [Dnipro region universal scientific library]. Dnepropetrovsk, 2008, 296 p. (in Ukrainian).
12. Holub. I. *Moie Prydniprov'ia. Kalendar pamiatnykh dat Dnipropetrovskoi oblasti na 2010 rik: metodyko-bibliogr. vydannia* [My Prydniprov'ia: Calendar of anniversaries of Dnepropetrovsk region in 2010: methodical and bibliographic editions]. Dnipropetrovsk, 2009, 301 p. (in Ukrainian).
13. Revskij S.B. *Ekaterinoslav Kilchenskij: istoriko-arxitekturnyj ocherk* [Ekaterinoslav Kilchensky: Historical and Architectural Sketch]. Dnepropetrovsk, 1974, 96 p. (in Russian).

14. Starostin V. *Stolytsia stepovoho kraiu. Dnipropetrovsk : narysy z istorii mista* [The capital of a steppe edge. Dnepropetrovsk: Essays from the history of the city]. Dnipropetrovsk: Dniproknyha, 2004, 279 p. (in Ukrainian).
15. Stepanenko V. *Polovytsia, Katerynoslav, Novorosiisk, Dnipropetrovsk* [Polovycya, Katerynoslav, Novorosijsk, Dnipropetrovsk]. *Istoriia Ukrainy* [History of Ukraine]. 2003, no. 39 (343), pp. 1–4. (in Ukrainian).
16. Yavornyckij D.I. *Istoriya goroda Ekaterinoslava* [History of Ekaterinoslav]. Dnepropetrovsk: Promin', 1989, 197 p. (in Russian).

Рецензент: Євсєєва Г. П. д-р наук держ. управ., проф.

Надійшла до редколегії: 10.04.2017 р. Прийнята до друку: 10.05.2017 р.